

Ελληνική Επιθεώρηση Πολιτικής Επιστήμης

Τόμ. 25, Αρ. 1 (2005)

Μνήμη Κοσμά Ψυχοπαίδη / Αφιέρωμα: Πόλεμος, ηγεμονία και πολιτική (β' μέρος)

Επίμετρο

Παντελής Λέκκας, Παναγής Παναγιωτόπουλος

doi: [10.12681/hpsa.14702](https://doi.org/10.12681/hpsa.14702)

Copyright © 2017, Παντελής Λέκκας, Παναγής Παναγιωτόπουλος

Άδεια χρήσης [Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/).

Βιβλιογραφική αναφορά:

Λέκκας Π., & Παναγιωτόπουλος Π. (2017). Επίμετρο. *Ελληνική Επιθεώρηση Πολιτικής Επιστήμης*, 25(1), 98–105. <https://doi.org/10.12681/hpsa.14702>

ΕΠΙΜΕΤΡΟ

Η φιλοξενία στην *Ελληνική Επιθεώρηση Πολιτικής Επιστήμης* του διπλού αφιερώματος με γενικό τίτλο «Πόλεμος, ηγεμονία και πολιτική» –το οποίο ολοκληρώνεται στο παρόν τεύχος– αποτελεί μια πρώτη απόπειρα να συγκεντρωθούν σύγχρονοι προβληματισμοί από τον χώρο των πολιτικών και κοινωνικών επιστημών γύρω από την επικαιρότητα του πολεμικού φαινομένου. Επικαιρότητα που βιώνεται σωματικά από τους πληθυσμούς που υφίστανται τον πόλεμο, τους ίδιους τους εμπόλεμους και στρατευμένους αλλά και διαμεσολαβημένα από όλους εμάς, τους προνομιούχους που παρακολουθούμε την ανάπτυξη της πολεμικής συνθήκης και, ενίοτε, αντιδρούμε σε αυτήν. Βασική φροντίδα του αφιερώματος ήταν ακριβώς η επικαιρότητα αυτή να μην εκτρέψει τη μελέτη του φαινομένου στην ατραπό του «επίκαιρου σχολιασμού». Στις συνθήκες καθημερινής διολίσθησης της διεθνούς πολιτικής προς αναμετρήσεις που νομιμοποιούνται και εκλογικεύονται ολοένα και πιο δύσκολα, οι συμμετέχοντες επέμειναν στην κριτική ανάλυση.

Η αίσθηση που ελπίζουμε ότι θα αποκομίσει ο αναγνώστης από αυτές τις πρώτες κριτικές προσεγγίσεις, είναι ότι η ελληνική επιστημονική κοινότητα, πέραν του χώρου των διεθνών σχέσεων –που διατηρεί ούτως ή άλλως προνομακές σχέσεις με το ζήτημα του πολέμου– μπορεί όντως να ξανοιχτεί στα βαθιά νερά της παγκόσμιας συζήτησης για την αναβίωση του ενδιαφέροντος για το θέμα αυτό.

Με την αναπόφευκτη ελλειπτικότητα που θα χαρακτήριζε κάθε τέτοιο εγχείρημα, οι συγγραφείς, ο καθένας από τη δική του σκοπιά, επανήλθαν στα ογκώδη ερωτήματα που θέτει η επιστροφή του πολέμου ως μείζον πολιτικό μέγεθος για τις σχέσεις των πολιτών με το κράτος, για τους όρους άσκησης της εξουσίας σε πλανητικό επίπεδο αλλά, προπάντων, για τα όρια και τις δυνατότητες των μέχρι σήμερα γνωστών αναλυτικών μας εργαλείων. Βεβαιωθήκαμε, δοκιμάζοντας παλιά και νέα ερμηνευτικά σχήματα για τον πόλεμο,

ότι έχουμε ακόμη πολλά να σκεφτούμε γύρω από περιοχές τις οποίες η κριτική και ριζοσπαστική σκέψη του 20ού αιώνα είχε μάλλον απωθήσει: όπως τη σχέση της βίας με την πολιτική και τη σχέση του πολέμου με τη δημοκρατία. Όσα ζεύγματα δηλαδή διαταράχθηκαν από τις πρόσφατες εκδηλώσεις τρομοκρατίας και αντιτρομοκρατίας που συνταράσσουν τον πλανήτη τουλάχιστον από τον Σεπτέμβριο του 2001.

Κάτι τέτοιο δεν σημαίνει, βεβαίως, ότι διαθέτουμε σήμερα ένα πλήρες «πολεμολογικό οπλοστάσιο» στον χώρο της ελληνικής επιστημονικής έρευνας. Σημαίνει όμως ότι υπάρχουν κοιτάσματα κριτικού προβληματισμού στην εγχώρια σκέψη από τα οποία μπορούν να αντληθούν προκλητικά ερωτήματα, καινοτόμες επιστημάνσεις, συνθετικές ερμηνείες. Ας μη λησμονούμε ότι οι αιτίες για την καθυστέρηση της ακαδημαϊκής παραγωγής στον τομέα αυτό είναι ίσως εντονότερες από αλλού στη χώρα μας. Η ελληνική πολιτική και κοινωνική επιστήμη είχε μέχρι πρόσφατα να αντιμετωπίσει τη σχεδόν αποκλειστική ιδιοποίηση ζητημάτων όπως ο πόλεμος και η πολιτική βία από τους ίδιους τους κρατικούς μηχανισμούς: είναι ενδεικτικό, φερ' ειπείν, ότι για τον πόλεμο και την ιστορία τον λόγο είχαν περισσότερο τα Γενικά Επιτελεία παρά τα πανεπιστήμια. Η εγχώρια ακαδημαϊκή σκέψη είχε επίσης να αντιμετωπίσει μέχρι πρόσφατα τα τραύματα, τις εμπάθειες και τη συσκότιση που μόλυναν το ερευνητικό πεδίο μόλις ετίθετο το θέμα «εμφύλιος πόλεμος» αλλά και τα ταμπού του ίδιου του παγκόσμιου αντιπολεμικού κινήματος.

Αυτό που έμοιαζε λοιπόν τολμηρό πριν από λίγο καιρό, και που κινητοποιήθηκε από την αίσθηση της ανάγκης να αναδιαταχθεί δημιουργικά το γνωστικό μας κεφάλαιο στη κατεύθυνση του πολέμου, φαίνεται σήμερα να συγκροτεί ένα πραγματικό πεδίο κριτικής αντιπαράθεσης και διεπιστημονικής σύνθεσης που εφάπτεται με τη διεθνή συζήτηση και τη σύγχρονη βιβλιογραφία. Συνεπώς οι ελλείψεις μας μπορεί να είναι ακόμη μεγάλες, είναι όμως ορατές και αντιμετωπίσιμες.

Η μελέτη του **Κωνσταντίνου Τσουκαλά** με τίτλο «Πόλεμοι και κυριαρχία στη νέα χιλιετία», περιγράφει τη δισημία της αμερικανικής πολιτικής στα τέλη του 20ού και τις αρχές του 21ου αιώνα. Δισημία μιας άλλοτε ηγεμονικής και άλλοτε κυριαρχικής αμερικανι-

κής πολιτικής που συνέχεται εν τέλει από την επαναληπτική επιλογή του πολέμου. Δίχως περιστροφές, ο συγγραφέας διεισδύει σε αυτό που θα μπορούσαμε να αποκαλέσουμε κοινωνική θεωρία του πολέμου. Αντιλαμβάνεται την ιστορικότητα και την οριακότητα της σημερινής συγκυρίας και ελέγχει τις ύποπτες ή αφελείς θεωρήσεις της κοινωνίας και της ιστορίας που ήθελαν τον άνθρωπο κατά φύση άδολο και βίαιο μόνον όταν εξουσιάζεται. Δηλαδή πάντοτε. Αυτή την απάντηση παίρνει κανείς από τη μελέτη του Τσουκαλά. Στην υπερφιλελεύθερη μονομέρεια του Φουνκουγιάμα που πίστεψε ότι η κατάρρευση του τείχους κόμιζε την αυτόματη άρση του ιστορικού ρόλου της βίας και στις νεο-καντιανές αναλύσεις που κανονιστικά περιέγραψαν την έλευση μιας συννενομημένης κοινωνικής ειρήνης, η επανεκκίνηση της βίας απαντά ως άλλη πονηρία της ιστορίας. Αυτό δεν σημαίνει, για τον συγγραφέα, ότι είμαστε καταδικασμένοι να αποδεχτούμε την πολεμική κατάφαση και επιλογή που ο εκάστοτε κυρίαρχος θα λαμβάνει κατά το δοκούν. Σημαίνει όμως ότι η απόλυτη διάκριση μεταξύ ειρήνης και πολέμου καταλήγει να είναι ανεπαρκής για να αποδώσει τις παλιές και νέες συνθήκες της αμφισημίας, τη διττή φύση της δημοκρατίας (που ειρηνεύει δίχως αναγκαστικά να παύει να πολεμά) και, εν τέλει, την κυρίαρχη σήμερα ζύμωση του πολέμου με την πολιτική. Η προσέγγιση του Τσουκαλά διανοίγει δρόμους να σκεφτούμε κοινωνιολογικά και πολιτειολογικά το νέο διεθνές περιβάλλον υπό το πρίσμα της απροσημάτιστης επιστροφής της πολιτικής βίας. Δίνει, επίσης, το στίγμα για μια διερεύνηση των σχέσεων του πολέμου με τη μαζική δημοκρατία, της ειρηνευμένης μαζικής δημοκρατίας με τη στρατιωτική λογική και την αινιγματική μορφή της έκτακτης ανάγκης.

Ο Παντελής Λέκκας τιτλοφορεί τη μελέτη του «Ο πόλεμος στη νεοτερικότητα και οι μύθοι της νεοτερικής ιδεολογίας» και επερωτά τις παγιωμένες στον κοινό λόγο αντιλήψεις για τον πόλεμο και τη νεοτερικότητα αξιοποιώντας ευρετικά τα εργαλεία της ιστορικής κοινωνιολογίας και της κοινωνικής θεωρίας. Το εγχείρημά του, όπως και αυτό του Τσουκαλά από έναν άλλο δρόμο, φωτίζει τις διαπλοκές του δημοκρατικού με το πολεμικό, του ειρηνικού με το στρατιωτικό. Οι πλευρές των νεοτερικών παραδόξων που υπογραμμίζει ο Λέκκας οδηγούν σε μία τουλάχιστον προκλητική σκέψη: θα μπορούσαμε να ξαναδιαβάσουμε την ιστορία των τελευταίων αιώνων υπό το πρίσμα τις οργανωμένης πολιτικής βίας, της

κρατικής επιβολής και των κοινωνικών αντιδράσεων σε αυτή. Ή, πιο συγκεκριμένα, ότι είναι δυνατόν να επανεξεταστούν στο σύνολό τους οι διαδικασίες δόμησης της δημοκρατίας υπό το πρίσμα του πολέμου. Αυτό που εντοπίζει ο συγγραφέας ως μείζον νεοτερικό παράδοξο και στερεότυπο είναι η προσήλωση στην ιδέα ότι ο πόλεμος μπορεί να εξαλειφθεί διά παντός. Συχνά μέσα από την ίδια την πολεμική εμπλοκή. Και ακόμη, πόσοι πόλοι της σύγχρονης εποχής αυτοπαρουσιάστηκαν ως οι ύστατοι πόλεμοι, ως ειρηνοποιοί; Σύμφωνα με τον Λέκκα, ο απόλυτος διαχωρισμός δημοκρατίας και πολέμου που περιβάλλει τον λόγο της νεοτερικότητας για τον εαυτό της δεν αποδίδει με ακρίβεια μια σχέση που είναι πολύ πιο σύνθετη. Προς ενίσχυση της ιστορικής και εννοιολογικής αυτής αναψηλάφησης, ο συγγραφέας μας θυμίζει ότι οι προ-νεοτερικές κοινωνίες, που οι δημοκρατικές ιδεολογίες περιγράφουν ως πεδία άμετρης βίας και αέναων συγκρούσεων, διέθεταν επίσης ρυθμιστικούς μηχανισμούς και εμπειρικούς διακανονισμούς που επέτρεπαν στους πληθυσμούς τους να διάγουν μακρές περιόδους ειρηνικού βίου. Ο Λέκκας, έχοντας ήδη υπογραμμίσει τις μυθολογικές διαστάσεις της νεοτερικής προσδοκίας να τελειώνουμε με τον πόλεμο των κρατών, ολοκληρώνει διερωτώμενος σε ποιο βαθμό η μετανεοτερική συνθήκη, όπου συγκροτούνται μετα-κρατικές ανταγωνιστικές ταυτότητες, μπορεί να αποβεί λιγότερο πολεμική.

Ο Γιάννης Βούλγαρης από την πλευρά του ασχολείται με την πολιτική οντότητα που καθοδηγεί τις τελευταίες δεκαετίες τη σχέση πολέμου και πολιτικής στη διεθνή σκηνή –την Αμερική. Επισκοπώντας τη διεθνή συζήτηση αλλά και οργανώνοντας το χρονικό «των σχέσεων της Αμερικής με τον κόσμο», πραγματεύεται το παράδοξο μιας ηγεμονίας. Η συγκρουσιακή φάση που διέρχεται το διεθνές πολιτικό σύστημα και η παγκόσμια κοινωνία ερμηνεύεται από τον Βούλγαρη ως μία ιδιότυπη κρίση ηγεμονίας της αμερικανικής δύναμης. Στόχος του δεν είναι να μειώσει τη σημασία της αμερικανικής ισχύος, επιρροής και των πολιτικών της επιλογών αλλά να σχετικοποιήσει τη διαδεδομένη, παγκοσμίως αλλά και ιδιαίτερα στη χώρα μας, αντίληψη ότι η αμερικανική δύναμη έχει καταστεί σήμερα ολοκληρωτική. Η αίσθηση του παραδόξου αναδεικνύεται στο άρθρο του Βούλγαρη, όπως και στις συμβολές των Τσουκαλά και Λέκκα, με την αξιοποίηση της γραμμασιανής έννοιας της ηγεμονίας στις διεθνείς σχέσεις. Η σημερινή εμπόλεμη συνθήκη είναι

κατ' αυτόν προϊόν μιας ιδιότυπης κρίσης ηγεμονίας των Ηνωμένων Πολιτειών. Η ιδέα της παντοδύναμης αυτοκρατορίας και οι μυθολογήσεις της αμφισβητούνται ριζικά. Η Αμερική ζει ένα διπλό σύνδρομο, αυτό της δύναμης και αυτό της αδυναμίας. Περιγράφεται ως μοναχική υπερδύναμη που αδυνατεί να ηγεμονεύσει. Καθώς φαίνεται, η προσπάθεια της οκταετούς διακυβέρνησης Clinton σε αυτή την κατεύθυνση απέβη ατελέσφορη. Η ηγεμονική αυτή αδυναμία μοιάζει να επιβεβαιώνεται με τις επιλογές Bush να αξιοποιήσει την αύξηση της ανασφάλειας για την εδραίωση μιας κυριαρχικής πολιτικής. Το άρθρο μας βοηθάει να θυμηθούμε ότι οι όροι ηγεμονία, δύναμη, ισχύς, καταπίεση και εξουσία διαχωρίζουν ουσιώδεις πολιτικές διαφορές. Ότι δεν πρόκειται για συνώνυμα. Η Αμερική περιγράφεται από τη συγκεκριμένη βιβλιογραφία που αξιοποιεί ο Βούλγαρης ως υπερβολικά μεγάλη και ισχυρή για να αυτο-εικονίζεται ως ίση στο διεθνές σύστημα και, ταυτόχρονα, ως πολύ μικρή για να μπορεί να λειτουργήσει ως απόλυτος ηγεμόνας, ως υπέρτατη γεωπολιτική εξουσία.

Στο δεύτερο μέρος του αφιερώματος, που ολοκληρώνεται στο παρόν τεύχος, ο **A.-I. Δ. Μεταξάς** πραγματεύεται («Η αποδυνάμωση των βάθρων») τις πολιτισμικές προϋποθέσεις για μια δημιουργική και τελεσφόρα αντίσταση στην ηγεμονική πολιτική. Ο συλλογισμός του ξεκινά από τη διαπίστωση ότι οι «ηγεμονικοί» πολιτισμοί οδηγούνται σε εξουθενωτικές πολιτικές απέναντι στους «εξωτερικούς» πολιτισμούς, μετατρέποντας την πολιτισμική ετερότητα σε πολιτισμική αντιπαλότητα. Η δι-ιστορική ισχύς αυτής της πρότασης αποκτά σήμερα ιδιαίτερα στοιχεία επικαιρότητας στο μέτρο που μας βρίσκει να απορούμε για τις θρησκευτικές διαφορές, τις πολιτισμικές ασυμβατότητες, την οικουμενικότητα των αξιών και την προοπτική μιας κουλτούρας κοσμοπολιτισμού. Η επικαιρότητα της αγωνίας που γεννά η «αίσθηση ολικής υπεροχής» των ηγεμονικών δυνάμεων είναι, σύμφωνα με τον Μεταξά, ότι παράγουν επι-προϊόντα: πολιτισμικές μορφές που μας ενσωματώνουν στη λογική του κυρίαρχου μέσα από επικοινωνιακές διαδικασίες. Μέσα από αυτές τις σύνθετες επικοινωνιακές διαδικασίες, ο ηγεμονικός πολιτισμός δεν θα αρخεστεί να επιβάλει την πολιτισμική του λογική στα κράτη που επιτηρεί καθολικά. Θα επιβάλει ακόμη περισσότερο τη δική του αντίληψη για τη ζωή, την ειρήνη, το δίκαιο, τη δημοκρατία, την ασφάλεια και τη διεθνή τάξη. Το στοιχη-

μα, που για τον Μεταξά είναι πάνω απ' όλα πολιτισμικό, αφορά στο πώς θα ξεπεραστεί η γνωστική μονομέρεια και η συνακόλουθη πολιτική επικυριαρχία. Μια τέτοια μετάβαση, που περιγράφεται ως είσοδος στις κοινωνίες της ερμηνείας, δεν μπορεί να συντελεστεί από τους κρατικούς διακανονισμούς και την υψηλή ή γραφειοκρατική πολιτική. Δύο παράγοντες μοιάζουν απαραίτητοι για να πλησιάσουμε το ιδεώδες μιας λιγότερο ανταγωνιστικής κουλτούρας: η προσωπική κριτική στάση και η ηθική της συζήτησης. Ο Μεταξάς, μέσω αυτών των δύο «επιταγών», επιστρέφει στη πρωτογενή ισχύ της τέχνης ως εστίας αμφισβήτησης της εξουσιαστικής λογικής, αναζητά τεκμήρια σχετικοποίησης της απόλυτης αλήθειας των ιδεολογικών σχηματισμών εκείνων που υποστηρίζουν τον εξουσιαστικό θεσμό. Τα τρία έργα που αναλύει από αυτή την ερμηνευτική σκοπιά αποτελούν παραδείγματα έμμεσης, μα σαφέστατης, διάβρωσης διαφόρων «ηγεμονικών» επιβολών του αληθούς. Έτσι, ο *Urizen* του Blake, διαβάζεται ως προδρομική ανησυχία για την κοινωνική υποταγή στη γοητεία της τεχνικής και για την αδυναμία στοχασμού επί των κινδύνων του ορθολογισμού. Ο *Γίγαντας* του Goya, πάλι, συλλαμβάνει την αίσθηση απειλής από το αβάσταχτο μέγεθος και την ασύμμετρη δύναμη του ισχυρού. Το τρίτο παράδειγμα, ο *Πανικός* του Goya, καταγγέλλει την ίδια την πολεμική συνθήκη και την οδύνη ενός πλήθους που έχει εγκαταλειφθεί στην ορμέμφυτη βία.

Ο Παναγής Παναγιωτόπουλος στο άρθρο του «Κοινωνίες ελέγχου και κοινωνίες φόβου» αναζητά θεωρητικές διεξόδους από τον απλουστευτικό διαχωρισμό ανάμεσα στην ειρήνη και τον πόλεμο. Για αυτόν τον σκοπό προστρέχει αρχικά στην αναρχική συνθηματολογία. Η τελευταία αρνείται τις μορφές της ειρήνης που εδραιώνονται πάνω στις πολεμικές δάφνες. Αποδομώντας την ίδια αυτή συνθηματολογία, ο συγγραφέας υπογραμμίζει ότι η ιδέα της ιστορικής αλληλουχίας πολέμου και ειρήνης δεν είναι επαρκής για τη μελέτη ούτε των δύο αυτών οντοτήτων ούτε των σχέσεων που διατηρούν μεταξύ τους. Υποστηρίζει ότι οι μεταβολές στη μορφολογία του πολέμου μπορούν να παραλληλιστούν με συναφείς αλλαγές στο επίπεδο των πολιτικών συμβολισμών, των κοινωνικών συναισθημάτων, στις σχέσεις κράτους-πολίτη. Οι πολεμικές ιδεολογίες και τα στρατηγικά δόγματα στη νεωτερικότητα, αλλά περισσότερο ίσως στη σημερινή «υπερ-νεωτερική» εποχή, μπορούν να α-

ποτελέσουν δείκτες των εξουσιαστικών σχηματισμών που επικρατούν στους ειρηνικούς τόπους των εμπόλεμων κρατών. Ο Παναγιωτόπουλος δοκιμάζει αυτή την ιδέα της ειρηνο-πολεμικής συνθήκης στο αμερικανικό παράδειγμα της περιόδου από το 1989 έως σήμερα. Βλέπει στις τρομοκρατικές επιθέσεις της 11ης Σεπτεμβρίου 2001 μια ιστορική τομή στη δόμηση του αμερικανικού κοινωνικού συμβολαίου η οποία αποτυπώνεται στον ίδιο τον λόγο του πολέμου. Στην προ του 2001 εποχή μοιάζει να αναπτύσσει το υπόδειγμα μιας εκτεταμένης βιο-εξουσίας που εδράζεται πάνω σε νεοφιλελεύθερα δόγματα και κλινικούς συμβολισμούς. Οι έννοιες του ελέγχου και της θεραπείας εμφανίζονται να κυριαρχούν τόσο στην κατασκευή του κοινωνικού συμβολαίου, δηλαδή της ειρήνης, όσο και στο ευρύτερο ιδεολογικο-στρατιωτικό πεδίο που ορίζουν ο πρώτος πόλεμος του Κόλπου και ο πόλεμος του Κοσσόβου. Η στρατηγική σκέψη και η ιδέα μιας διαρκούς στρατιωτικής δράσης που θα αντιμετωπίζει πραγματικές και φανταστικές απειλές είναι στοιχεία που χαρακτηρίζουν τους πολέμους του Αφγανιστάν και τον πόλεμο κατά του Ιράκ. Σε αυτή την επιστροφή σε ολοκληρωτικές εκδοχές του πολέμου και της κρατικής επιβολής φαίνεται ότι αντιστοιχεί μια νέα κοινωνική συμμαχία η οποία θα επικυρώσει ένα νέο πολιτικό μοντέλο –αυτό που προτάσσει το συναίσθημα του φόβου ως αντικείμενο κρατικής διαχείρισης.

Ο Περικλής Βαλλιάνος στο άρθρο του «Ο πόλεμος ως ηθικό πρόβλημα: μια σύντομη αναφορά στις φιλοσοφικές πηγές» πραγματεύεται τη συνάρτηση του λόγου περί πόλεμου και του λόγου περί ειρήνης στο πλαίσιο της ιστορίας των Ιδεών. Ξεκινάει τον συλλογισμό του με μια αναδρομή στα μείζονα κλασικά, περί πόλεμου και ειρήνης, κείμενα της ηθικής και πολιτικής φιλοσοφίας. Η ιστορική περιοδολόγηση του ζεύγματος πόλεμος-ειρήνη καθίσταται δε ευκρινής με την ανάδειξη της τομής που προσφέρει η προσέγγιση του Kant. Για τον συγγραφέα, ο Kant αποτελεί το σημείο συνάντησης των κανονιστικών εκφορών και της παράδοσης του πολιτικού ρεαλισμού. Για τη θεμελίωση αυτής της θέσης, ο συγγραφέας επιστρέφει στις καταβολές της καντιανής τομής και μελετά συστηματικά τη λεπτή συνάρτηση μεταξύ Kant και Grotius. Σύμφωνα με τον Βαλλιάνο, παρά τα φαινόμενα και την ίδια τη γνώμη του Kant για τον Grotius, ο πρώτος συνεχίζει και οξύνει το εγχείρημα του δεύτερου για την αποκόλληση του προβληματισμού περί πολέμου

και ειρήνης από κάθε λογής μεταφυσικές αναφορές, αρνούμενος ωστόσο να ολισθήσει σε έναν κυνικό πραγματισμό. Ο καντιανός στοχασμός περί πολέμου και ειρήνης εδράζεται, λοιπόν, σε μια καθαρά κοσμική βάση και κινείται μεταξύ κανονιστικής και ρεαλιστικής προσέγγισης. Το άρθρο προβαίνει στη συνέχεια σε μια κριτική αποτίμηση της καντιανής κληρονομιάς, όχι στο πλαίσιο των παραδοσιακών και περιορισμένης έκτασης πολέμων τους οποίους αφορούσε, αλλά των απόλυτων και ολοκληρωτικών πολέμων της νεωτερικότητας. Ακολουθώντας, ο συγγραφέας επιμένει στην ανάλυση των εννοιών περί δικαίου πολέμου υπό το φως της ιδιότυπης καντιανής δεοντολογίας: ο δρόμος προς την αμετάκλητη ειρήνη περνάει μέσα από τον ορθολογικό και συστηματικό περιορισμό του πολέμου. Μέσα, δηλαδή, από ένα σύστημα νομικών φραγμών που θα επιβάλλονται από τη διεθνή έννομη τάξη και τα εκτελεστικά της όργανα. Ο συλλογισμός ολοκληρώνεται διανοίγοντας δόδους για την επικαιροποίηση της καντιανής προσέγγισης στη σημερινή συγκυρία των αυξανόμενων προκλήσεων εναντίον της προοπτικής της ειρήνης. Ο Βαλλιάνος θα οδηγηθεί έτσι σε γόνιμες συνδέσεις της καντιανής κληρονομιάς με σύγχρονους προβληματισμούς περί δικαίου πολέμου (όπως είναι π.χ. αυτός που αναπτύσσει ο M. Waltzer).

Είναι, φυσικά, πολύ νωρίς για να εξαγάγουμε συμπεράσματα από το αφιέρωμα αυτό. Οι μετέχοντες θα μπορούσαν πάντως να συνηγορήσουν ότι η κριτική ανάγνωσή του μπορεί να τροφοδοτήσει ακόμη περισσότερο την ενασχόληση των κοινωνικών επιστημών και της θεωρίας με το φαινόμενο της πολιτικής βίας.

Μια ενασχόληση που μοιάζει εύκολη, καθότι επίκαιρη, και με προσιτή βιβλιογραφία η οποία κρύβει, όμως, αναρίθμητες δυσκολίες και κινδύνους. Η παγωμένη εννοιολόγηση και οι γλωσσικές αγκυλώσεις που μας κληροδοτεί η ιστορία του αντι-πολεμικού και αντι-ιμπεριαλιστικού κινήματος έχουν, για παράδειγμα, μειώσει τις αναλυτικές μας επιλογές. Η ανταγωνιστική πλευρά της πολιτικής, μετά την επικράτηση των πάσης φύσεως φιλελεύθερων αναθεωρήσεων, έχει βρεθεί στο εδώλιο. Η βία των κρατούντων, των πολιτικών οργανισμών, των συλλογικών σχηματισμών σήμερα, που επικρατούν οι ιδεαλιστικές κατασκευές της διαβούλευσης, θεωρείται αφύσικη –ένα είδος κοινωνιολογικού σφάλματος.

Από την άλλη μεριά, εγγενείς σαδιστικές εικόνες και φαντασιώ-

σεις που όλοι κρύβουμε μέσα μας, καθιστούν τη μελέτη της πολιτικής βίας ιδιαίτερα ελκυστική. Χωρίς όμως ποτέ να μπορούμε να γνωρίζουμε τι μας τραβάει σε αυτήν και αν αυτή η έλξη, το αντανακλαστικό ενδιαφέρον που προκαλείται στο άκουσμα του όρου «πολιτική βία», μπορεί να είναι ερευνητικά ευεργετική.

Σε κάθε περίπτωση πάντως, αυτό που σήμερα γίνεται αντιληπτό και που το αφιέρωμα αυτό αποπειράθηκε να τονίσει είναι ότι, δυστυχώς ή ευτυχώς, η σχέση της πολιτικής με τη βία έχει ακόμη πολύ μέλλον μπροστά της.